

ОПЕРАТИВНО-НЕБЕЗПЕЧНІ СИТУАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ: ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНІ ТА ФІЗИЧНІ КОМПОНЕНТИ РЕАГУВАННЯ, РИЗИКИ ПОРУШЕННЯ РЕЖИМІВ ТАЄМНОСТІ

OPERATIONAL-DANGEROUS SITUATIONS IN THE ACTIVITIES OF POLICE OFFICERS: TACTICAL-SPECIAL AND PHYSICAL COMPONENTS OF RESPONSE, RISKS OF VIOLATION OF SECRECY REGIME

Самойленко О.А., д.ю.н., професор,
професор кафедри оперативно-розшукової та поліцейської діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0002-8925-4116

Гогольова О.М., старший викладач кафедри
військової та фізичної підготовки
Національний університет «Одеська юридична академія»
orcid.org/0009-0008-5596-1243

Чертов І.І., доцент кафедри
військової та фізичної підготовки
Національний університет «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0002-8881-9269

У статті розглядаються базові оперативно-небезпечні ситуації в діяльності працівників поліції та специфіка реалізації законодавчих вимог ст. 43–44 Закону України «Про поліцію» під час застосування заходів примусу. Синтез концепцій та алгоритмів дає можливість структурувати службову діяльність в динаміці, не дивитись на неї не як набір вимог правового та режимного характеру, визначити рівні складності оперативно-небезпечних ситуацій.

Виділення трьох базових оперативно-небезпечних ситуацій реалізації тактико-спеціальних та фізичних прийомів реагування поліцейських, зокрема: ситуації паузи; ситуації переходу від статичного до динамічного алгоритму дій поліцейського, ситуації балансування застосування сили та інстинкту самозбереження, – дозволило визначити оптимальні алгоритми дій поліцейського та компоненти забезпечення таємності в його діяльності у наведених ситуаціях.

Проаналізовано проблему суб'єктивної оцінки «достатнього часу» у ситуації паузи, що впливає на вибір тактичної моделі поведінки та створює ризики травматизму або перевищення заходів примусу. Запропоновано використання концепції OODA Loop (нагляд – орієнтація – рішення – дія) для оптимізації прийняття рішень у динамічних умовах. Окремо висвітлено інформаційно-безпечний компонент: використання лише захищених каналів зв'язку під час паузи забезпечує цифрову прихованість та дотримання режиму таємності. Досліджено перехід від статичного до динамічного алгоритму дій, підкреслено ризики конфлікту між лінійними нормами та змінною ситуацією, інерційність сприйняття рівня загрози та витік службової інформації через відкриті канали або соціальні мережі. Проаналізовано баланс між субсидіарністю фізичної сили та інстинктом самозбереження, виявлено основні тактичні помилки: переоцінка власних сил і недооцінка опонента. Доведено, що професійна готовність поліцейського діяти в оперативно-небезпечних ситуаціях сьогодні базується на фундаменті трьох складових правоохоронної діяльності: закон – тактика (тактико-спеціальна та фізична діяльність) – таємність. Нехтування інформаційно-безпековим компонентом у будь-якій із класифікованих ситуацій нівелює бездоганне володіння фізичною силою, оскільки працівник поліції або структурний підрозділ відповідного органу стає вразливим до дистанційного ураження або зазнає стратегічної поразки в перспективі.

Ключові слова: застосування фізичної сили, оперативно-небезпечні ситуації, працівник поліції, поліцейський, професійна діяльність, режим таємності, інформаційно-безпековий компонент, тактико-спеціальні прийоми, спеціальні фізичні дії (прийоми), спеціальні операції.

The article examines basic high-risk operational situations in police work and the specifics of implementing the provisions of Articles 43–44 of the Law of Ukraine “On Police” during the use of coercive measures. The synthesis of concepts and operational algorithms enables structuring professional activity dynamically, not merely as a set of legal or procedural requirements, and allows identification of the levels of complexity in high-risk operational situations.

Three fundamental operational situations involving tactical, specialized, and physical response techniques are highlighted: the pause situation; the transition from a static to a dynamic action algorithm; and the balance between the use of force and the instinct of self-preservation. This classification allows determining optimal police action algorithms and the key components for maintaining confidentiality in these situations.

The issue of subjective assessment of “sufficient time” in pause situations is analyzed, as it affects the choice of tactical behavior models and creates risks of injury or excessive use of coercive measures. The use of the OODA Loop concept (Observe – Orient – Decide – Act) is proposed to optimize decision-making in dynamic conditions. The information-security component is emphasized: the exclusive use of protected communication channels during pauses ensures digital concealment and compliance with secrecy protocols. The transition from static to dynamic action algorithms is examined, highlighting the risks of conflict between linear legal norms and variable situations, the inertia of threat perception, and information leaks through open channels or social media.

The balance between the subsidiarity of physical force and the instinct of self-preservation is analyzed, and key tactical errors are identified, including overestimation of one's own strength and underestimation of the opponent. It is demonstrated that the professional readiness of a police officer to act in high-risk operational situations today is based on a foundation of three components of law enforcement activity: law – tactics (tactical, specialized, and physical actions) – secrecy. Neglecting the information-security component in any classified situation nullifies even flawless physical skills, as the police officer or the corresponding unit becomes vulnerable to remote threats or may suffer strategic defeat in the future.

Key words: use of physical force, operationally hazardous situations, police officer, law enforcement officer, professional activity, secrecy regime, information security component, tactical-special techniques, special physical actions (techniques), special operations.

Діяльність правоохоронних органів у сучасних умовах військової агресії з боку росії характеризується ускладненнями в роботі поліцейських під час несення ними служби, необхідністю оперативного реагування на потенційно небезпечні ситуації в умовах інформаційної невизначеності та фактичної застосування фізичної сили опонентом. Військовий стан спричиняє постійний стрес у населення: страх за життя, втрату близьких, руйнування житла та інфраструктури. Конфлікти швидко ескалюють, дрібні побутові непорозуміння можуть закінчитись використанням вогнепальної зброї чи вибухових пристроїв. При цьому порушення режиму службової або державної таємниці в оперативно-небезпечних ситуаціях стає самостійним фактором ризику, здатним впливати на безпеку поліцейських, ефективність тактичних та фізичних дій та загальні результати реалізації поліцейським алгоритму реагування. Розуміння поліцейським змісту та ризиків оперативно-небезпечних ситуацій, нормативно-правових засад застосування фізичної сили, спеціальних засобів та зброї, інформаційно-безпекового компоненту реалізації спеціальної операції дозволить поліцейським ефективно діяти при виконанні покладених на них завдань.

В цілому вагомий внесок у дослідження діяльності в різних ситуаціях патрулювання та конфлікту працівника поліції із опонентом було зроблено представниками теорії адміністративного та адміністративно-процесуального права (О. Комісаров, А. Собакар, Е. Соболев, О. Юнін, В. Тулінов, О. Мердова, О. Моргунов, І. Власенко, Т. Шевченко та ін.). Ці роботи виступають джерелом інформації про офіційні стандарти організації діяльності працівників Національної поліції України, але мають більше теоретичний характер, не дозволяють розширити тактично прикладну складову забезпечення діяльності працівника поліції.

Мета статті – охарактеризувати оперативно-небезпечні ситуації в діяльності працівника поліції через специфіку його тактико-спеціальних та фізичних прийомів реагування, класифікувати їх із урахуванням ускладнення та сучасних умов забезпечення секретності в органах поліції.

Діяльність поліцейського в оперативно-небезпечних ситуаціях характеризується балансуванням між виконанням обов'язку, захистом прав людини та правом самого поліцейського на самозахист. В Україні цей фундамент базується на ієрархії нормативно-правових актів. Фундаментом забезпечення такого балансу є Конституція України, де в ст. 3 людини, її життя і здоров'я визнається найвищою соціальною цінністю. Водночас ст. 32 Конституції гарантує невтручання в особисте життя, що в контексті поліцейської діяльності корелюється із Законами України «Про захист персональних даних», «Про державну таємницю» та іншим законодавством, що регулює режими доступу до службової інформації. Будь-який ризик або застосування фізичної сили поліцейським має бути пропорційним загрози, а інформація про засоби та методи такого застосування повинна бути захищеною від несанкціонованого розповсюдження.

Найважливішими в контексті реагування на оперативно-небезпечні ситуації є положення Закону України «Про Національну поліцію» [1] (Розділи IV та V). Згідно зі ст. 9, будь-який захід має бути законним, необхідним та ефективним. Проте ефективність у сучасних умовах неможлива без дотримання Закону України «Про державну таємницю» [2] та Наказу Служби безпеки України від 23.12.2020 р. №383 «Про затвердження відомостей, що становлять державну таємницю» [3]. Нормативно в ст. 43 Закону визначаються умови та порядок застосування заходів примусу. Не вдаючись до безпосереднього цитування положень закону, виходячи з його змісту та практики застосування виділимо три базових оперативно-небезпечних ситуації реалізації тактико-спеціаль-

них та фізичних прийомів реагування поліцейських, відповідно розглянемо шляхи їх розв'язання та компонент забезпечення таємності в діяльності працівника поліції.

1. «Ситуація паузи». В ч. 1 ст. 43 Закону закріплена вимога щодо надання достатньо часу для виконання вимоги поліцейського, але фактично це зобов'язує поліцейського й до миттєвого оцінювання ситуації в моменті. Аналіз правозастосовної практики свідчить, що значна частина небажаних наслідків у діяльності поліції (травматизм особового складу або перевищення заходів примусу) зумовлена суб'єктивною інтерпретацією оціночної категорії «достатньо часу».

Неправильна оцінка часового ресурсу призводить до помилок у виборі тактичної моделі поведінки, зокрема:

- ризик деескалації (прагнучи дотриматися формальних вимог ст. 43 Закону щодо попередження, поліцейський фокусується на вербальній комунікації, ігноруючи власну безпеку. Це призводить до втрати «тактичного буфера» (дистанції) та неможливості вчасно зайняти фізично вигідну позицію;

- тактична розсинхронізація (в ідентичних за рівнем загрози ситуаціях поліцейський може або надмірно затягувати фазу переконання, втрачаючи ініціативу, або, навпаки, миттєво переходити до фізичного примусу там, де був потенціал для деескалації;

- когнітивне перевантаження (необхідність одночасно виконувати юридичний протокол (попередження) та тактичний маневр (пошук укриття, контроль рук правопорушника) у ситуаціях з дефіцитом часу створює умови для прийняття помилкових рішень.

Щоб мінімізувати вплив суб'єктивізму, тактичний алгоритм дій поліцейського повинен бути реалізований за схемою: нагляд – орієнтація – рішення – дія (концепцію OODA Loop (НОРД) [4]: нагляд – поліцейський має почати оцінку «часу» ще на підході до об'єкта, а не в момент контакту; орієнтація – час є «достатнім» лише доти, доки правопорушник не змінив статус із «пасивного» на «активно агресивний»; рішення – за умови, якщо опонент скорочує дистанцію).

Варто акцентувати цей момент в інформаційно-безпековому компоненті: під час «паузи» поліцейський часто використовує засоби зв'язку. При цьому згідно Наказу МВС України від 21.08.2017 року № 710 «Про затвердження Положення про систему оперативно-диспетчерського управління нарядами поліції та Порядку організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події в органах (підрозділах) Національної поліції України» [5] поліцейський зобов'язаний використовувати тільки захищені канали для передавання інформації, використання відкритих радіоканалів дозволяє опоненту або ворожій радіоелектронній розвідці перехопити намір поліцейського ще до початку активної фази його діяльності. В цьому сенсі фактично всі дані про виклик, місцеперебування наряду (GPS-трекінг) та персональні дані заявників передаються через зашифровані канали. Використання особистих месенджерів (Viber, Telegram) для обговорення деталей виклику є прямим порушенням логіки цього наказу, оскільки вони не входять до контуру захищеної системи управління. Використовуючи захищені канали, поліцейський забезпечує власну цифрову прихованість для стороннього спостережача.

2. «Ситуація переходу від статичного до динамічного алгоритму дій». Проблема реалізації приписів в ч. 3 ст. 43 Закону щодо інтенсивності застосування заходів примусу полягає в тому, що фактично закон вимагає від поліцейського бути «метрологом», який миттєво вимірює рівень загрози і здійснює перехід від статичного до динамічного алгоритму дій. Нажаль практика свідчить, що саме на етапі зміни інтенсивності примусу виникає найбільше правових та фізичних ризиків. Охарактеризуємо основні.

По-перше, конфлікт між лінійною нормою та динамічною ситуацією. Вид примусу дійсно має відповідати «конкретній ситуації», але ситуація не є статичною, поліцейський часто концентрується на обраному рівні сили. Наприклад, почавши застосовувати фізичну силу (ст. 44) проти особи, яка активно чинить опір, офіцер може не помітити, коли опір став пасивним (потреба у реградації) або коли з'явилася холодна зброя (потреба в негайній ескалації до вогнепальної зброї).

По-друге, логічний збій поліцейського або його індивідуальні особливості у стресі. Суб'єктивне сприйняття «інтенсивності» часто інерційне. Поліцейському важче психологічно «скинути» рівень агресії, ніж його наростити. При цьому також потрібно враховувати особливості правопорушника (вік, стан сп'яніння, психічний стан), що є вимогою закону. З одного боку це вимагає від поліцейського бути експертом з профілювання за секунди, з іншого – існує ризик недооцінки особи через шаблон.

Алгоритм розв'язання ситуації можна описати наступним чином:

1) концентрації уваги поліцейського на ефективності впливу на особу (поліцейський не може просто «зайти в конфлікт» на певному рівні сили і на ньому залишитись);

2) миттєвої реградації (зниження сили, якщо опір припинено) або ескалації (допущення сценарію в процесі виконання завдання використання холодної або вогнепальної зброї);

3) після нейтралізації загрози поліцейський миттєво переходить із режиму «правоохоронця» в режим «рятувальника»; важливим є те, що така допомога надається лише після так званої «зачистки» сцени та контролю над правопорушником (кайданки).

Підкреслимо, що етап переходу до динамічних дій поліцейського часто супроводжується витокм відомостей, що інформацію для службового користування: рівень екіпірування, кількість працівників, залучених до операції, алгоритми затримання, суб'єкти, які було учасниками події, – поширення відбувається шляхом використання відео, знятих на камери телефонів очевидців події. Як правило відео оперативного реагування працівників поліції на події поширюються з порушенням вимог режимів таємності через різноманітні інформаційні канали месенджерів та популярних соціальних мереж (TikTok, Instagram, YouTube Shorts тощо). Алгоритми дій спецпідрозділів в конкретній ситуації активної дії, як правило, віднесено до Переліку відомостей, що становлять службову інформацію, розголошення цієї інформації демаскує методику професійної діяльності певного підрозділу правоохоронного органу та призводить до порушень режимів таємності. Фізична підготовка має супроводжуватися суворого інформаційною дисципліною.

3. «Ситуація балансування застосування сили та інстинкту самозбереження». Проблема реалізації ст. 44 Закону полягає у складності дотримання принципу субсидіарності (допоміжної ролі) фізичної сили в умовах реального зіткнення. Юридична конструкція «якщо інші заходи не забезпечують» вимагає від поліцейського миттєвого аналізу ефективності своїх дій, проте на практиці виникає конфлікт між правовим обмеженням та інстинктом самозбереження. Фізична сила має сприйматися не

як засіб «покарання» чи «перемоги», а як механізм обмеження мобільності правопорушника. І рукопашний бій є не самоціль, а застосовується лише з метою фіксації особи (одягання кайданок). Аналіз практики діяльності працівників поліції дозволяє звернути увагу на дві тактичні помилки, що виникають в ситуації застосування фізичної сили:

1) переоцінка своїх сил поліцейським, коли останній вступає у рукопашний бій із суб'єктом, який значно переважає його за вагою, зростом або перебуває у стані зміненої свідомості; замість переходу до спецзасобів працівник поліції намагається змінити оперативно-небезпечну ситуацію фізично, що веде до втрати контролю над власною зброєю або отримання травм;

2) недооцінка – поліцейський занадто довго покладається на вербальні методи, допускаючи противника у зону, де застосування спецзасобів чи зброї вже технічно неможливе; розв'язання цієї ситуації можливе тільки дотриманням аксіом «дистанція = час», із розумінням що кожен метр дистанції надає поліцейському додаткові секунди для когнітивної обробки ситуації та прийняття рішення про застосування сили. Отже, субсидіарність фізичної сили за ст. 44 може бути дотримана лише за умови збереження поліцейським тактичної ініціативи через контроль дистанції.

У зоні безпосереднього фізичного контакту існує ризик втрати або компрометації службових пристроїв (планшетів, бодікамер, радіостанцій). Згідно з вимогами режимів забезпечення таємності, втрата пристрою з доступом до баз даних Національної поліції України є прямим порушенням режиму таємності. У разі переходу до рукопашного бою – пріоритетом після фізичної фіксації правопорушника залишається перевірка цілісності засобів зв'язку та носіїв інформації поліцейської.

Отже, наведений вище аналіз правових вимог реалізації тактико-спеціальних та фізичних прийомів реагування поліцейськими з прикладних позицій дозволяє вийти за межі суто фізичного реагування. Синтез концепцій та алгоритмів дає можливість структурувати службову діяльність в динаміці, не дивитись на неї не як набір вимог правового та режимного характеру, визначити рівні складності оперативно-небезпечних ситуацій.

Виділення трьох базових оперативно-небезпечних ситуацій реалізації тактико-спеціальних та фізичних прийомів реагування поліцейських, зокрема: ситуації паузи; ситуації переходу від статичного до динамічного алгоритму дій поліцейського, ситуації балансування застосування сили та інстинкту самозбереження, – дозволило визначити оптимальні алгоритми дій поліцейського та компоненти забезпечення таємності в його діяльності у наведених ситуаціях. Ми приходимо до висновку, що професійна готовність поліцейського діяти в оперативно-небезпечних ситуаціях сьогодні базується на фундаменті трьох складових правоохоронної діяльності: закон – тактика (тактико-спеціальна та фізична діяльність) – таємність. Нехтування інформаційно-безпековим компонентом у будь-якій із класифікованих ситуацій нівелює бездоганне володіння фізичною силою, оскільки працівник поліції або структурний підрозділ відповідного органу стає вразливим до дистанційного ураження або зазнає стратегічної поразки в перспективі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Національну Поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
2. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12?find=1&ext=%D1%80%D0%B5%D0%B6%D0%B8%D0%BC#w1_5
3. Про затвердження відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ Служби Безпеки України від 23.12.2020 р. №383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text>
4. The OODA Loop: Training to Reduce the Decision-Making Duration. URL: <https://www.officer.com/training-careers/specialized-training/article/55313802/the-ooda-loop-training-to-reduce-the-decision-making-duration>
5. Про затвердження Положення про систему оперативно-диспетчерського управління нарядами поліції та Порядку організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події в органах (підрозділах) Національної поліції України: Наказу МВС України від 21.08.2017 р. № 710. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text>

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.11.2025
Дата публікації: 28.11.2025